

EGY KORA KÖZÉPKORI SZÖVEGFORRÁS AZ ANGOLSZÁSZ APÁTSÁGOK MINDENNAPI EGYHÁZI KULTÚRÁJÁRÓL

(alapkutatási összefoglaló)

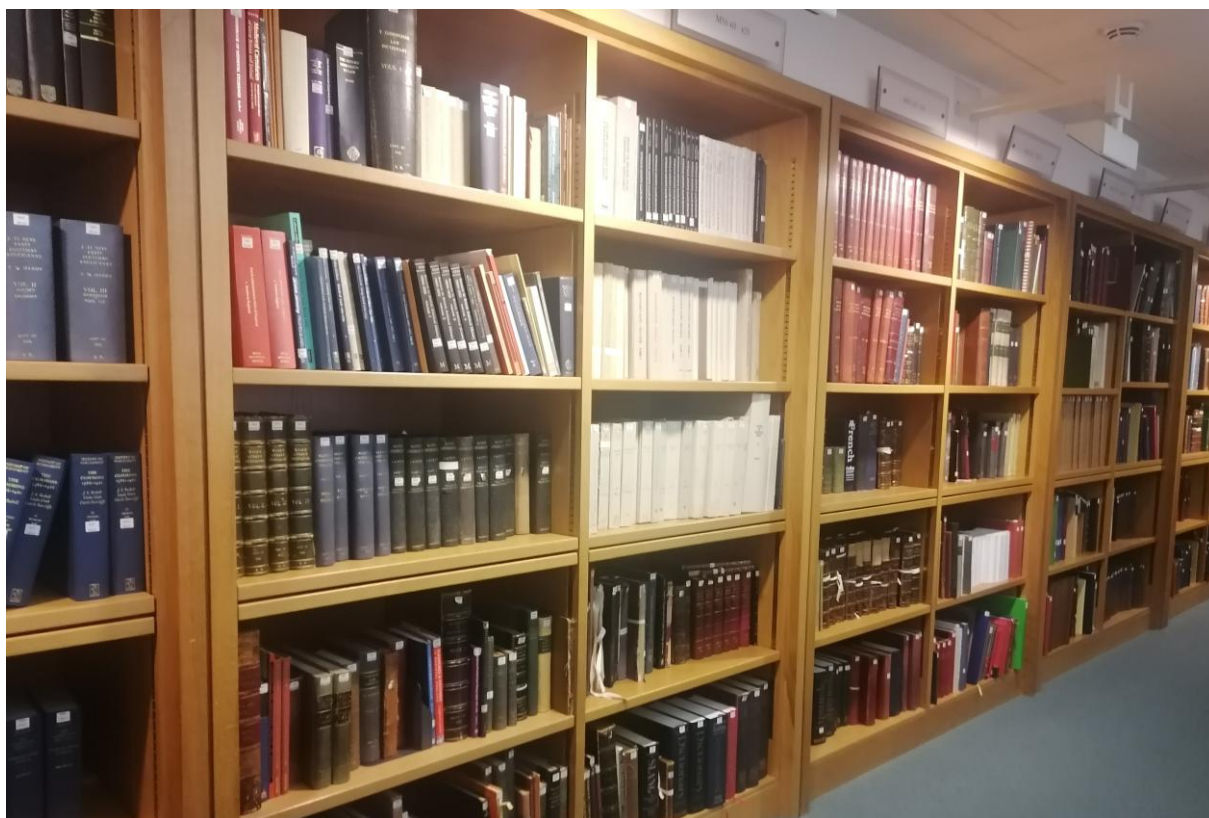
INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER

(Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)

Scientific Board: Péter Erdő (Budapest) – Bruno Esposito, O.P. (Siena) – Nicolás Álvarez de las Asturias (Madrid) – Joaquín Sedano (Pamplona)

Represented by Szabolcs Szuromi

IV/1 (2026)

Szabolcs Anzelm SZUROMI, *A szerzetesi élet teológiai és fegyelmi alapjait, valamint sajátosságait összefoglaló középkori kézirat a British Library kézirtárában*

I – Egy egyedülálló *colligatum*

a. Ismert, hogy a *British Library* anyagát képező korábbi könyvgyűjtemények jóval korábbra nyúlnak vissza, mint a Parlament 1753-as döntése, amely megalapította a British Múzeumot, és annak Könyvtárát. A legfontosabb gyökereket a Régi Királyi Gyűjtemény jelenti, amely így a 15. századig vezet vissza a legkorábbi könyvállomány összeállítását, egészen IV. Edvárd király (†1483) könyvtáráig. Az *Old Royal and Kings Collections* klasszikus leírását a *British Library* lérehozását megelőző időszakból származó, és David Casley által szerkesztett *Catalogue of the Manuscripts of the King's Library* (London 1734), majd a George F. Warner és Julius P. Gilson által kiadott *Old Royal and Kings Collections* katalógus (London 1921) tartalmazza. Már az 1734-ben megjelent régi katalógus is a legkorábbi kéziratok között sorolt fel egy nyolc egységből álló kéziratot, amelyet műfaj tekintetében nem osztályozott, azonban meglehetősen pontosan összegezte a kéziratban fellelhető műveket, szerzőjükkel, és néhány esetben az *incipit* megjelölésével. Az 1921-ben kiadott, a Régi Királyi Gyűjtemény kódexállományának jóval részletesebb paleográfiai, kodikológiai és tartalmi leírását elvégző (beleértve a kéziratokban szereplő művek diplomatikai és kritikai kiadásainak a következetes feltüntetését is) újabb katalógus is megőrizte az említett kézirat nyolc részből álló felosztását, mindmáig megadva a kódex legrészletesebb leírását. Azonban itt már a vizsgált kódex a *Old Royal and Kings Collections* teológiai témájú anyagában szerepelt. A besorolást – a kor bevett szokása szerint – kötetben szereplő első mű tartalma alapján végezte el, ezzel megkönnyítve az osztályozást, de egyúttal „elrejtve” az anyag nem tisztán teológiai jellegű részeit a tematikus kutatások előtt.

b. A kézirat mindezeket figyelembe véve a következő munkákat foglalja magában: 1) a töredékes *Tractatus Theologicus*-t, amelynek szerzője ismeretlen, de bizonyos, hogy jelen formájában befejezetlen (foll. 1r-15v); 2) *Testimoniale sancti Cipriani episcopi* (amelyet jelenleg *Testimonia*, III-ként is ismer a nemzetközi patrisztikus szakirodalom) [foll. 16r-51v]; 3) *De sinodali libro* – vagyis zsinati könyv -, amely egy egyedülálló, különböző forrásból származó egyházfegyelmi rendelkezéseket összeválogató mű, mely Szt. Patrik zsinatáról is idéz kánonokat (459 körül; vö. Szuromi, 2026). Megvizsgálva az összeállított fegyelmi anyagot, megállapítható, hogy az a néhány tartalmi átfedés ellenére sem tekinthető a *Collectio Hibernensis* néven számontartott gyűjtemény szövegverziójának vagy kivonatának. Megfigyelhető, hogy a munka következetesen csak a szerzetesekre vonatkozó morális, szokásjogi és zsinati szabályokat idézi, így bizonyos, hogy szerzetesi használatra készülhetett (foll. 52r-68v); 4) Beda Venerabilis (†735), *De remediis peccatorum* című művének a rövidebb (a jelenlegi kiadások utolsó egységét nem tartalmazó) változata. A jelenlegi szakirodalom megoszlik abban, hogy a mű Beda alkotása-e, vagy Egbert, yorki érsek műve, amelyet Beda (vagy pseudo-Beda) nagyobb terjedelmű, 730 körül íródott bűnbánati munkájából készített el (vö.

Paenitentiale Bedae; ld. Reinhold Haggenmüller kutatásait: Frankfurt am Main 1991), mint Beda tanítványa. Egbert (Egbert; †766) az első yorki érsek (735-766), aki nemcsak megszervezte a yorki érsekséget, de testvére, Eadberht révén, aki 737-ben Northumbria királya lett (†758), maradandó hatást gyakorolt a koraközépkori angol kereszténységre. Egbert kapcsolata - aki kiváló kánonjogi ismeretekkel rendelkezett (neki tulajdonítják a *De jure sacerdotali* című művet) - Beda Venerabilis-szel és Szt. Bonifáccal (vö. mainz-i érsek, †754) jól ismert a tudományos kutatás számára (foll. 69r-78v); 5) *Edictio Bonifacii arcii episcopi* [archiepscopi Moguntini, *De poenitentia*], ami valójában nem más, mint az *Excarpsus Cummeani* anyaga. Ezt ugyan valószínűleg nem Bonifác írta - minden valószínűség szerint a Corbie-i Apátságban állították össze a 8. század első felében -, de hozzá és környezetéhez köthető az európai kontinensen történő terjesztése, amelynek a célja a bűnbánati fegyelem megújítása volt (részletesen vö. Rob Meens, Cambridge 2020). Ennek a gyűjteménynek a végéhez illesztett ugyanaz a kéz két kiegészítő fejezetet, amely a Compiègne-i Zsinat (757) utolsó két kánonjának a szövege (a zsinatról: Wilfried Hartmann, 2017) [foll. 79r-79v]; 6) *Extr. Liber Henoch* (Noé születésének történetéről szóló szakasz). *Hénok könyve* (más néven IHénok) egy ősi zsidó apokaliptikus vallási munka, amely egyedi anyagot tartalmaz a démonok eredetéről, és magyarázatot ad arra, miért volt szükséges a Teremtés könyvében leírt özönvíz, valamint tárgyal a Messiás ezeréves uralmáról. Az eredetileg héberül írt szöveg keletkezését (eddig nem ismerjük fennmaradt szövegtanúját) Kr.e. 300 és 100 közé teszi a modern kutatás, azonban a könyv egyes részei valószínűleg nem egyszerre jöttek létre. A könyv egyes szakaszainak legkorábbi ismert változata arámi nyelven marad fenn, a Holt-tengeri tekercsek között. A vizsgált kéziratban lévő szakasz Hénok könyve 106. fejezetének rövidített formáját tartalmazza (Hén. 106:1-18), amely az egyedüli ismert latin fordítása ennek a résznek. Az említett fejezet Hénok könyve ötödik - záró - egységéhez tartozik, azaz *Hénok leveléhez* (Hén. 91-108), amelyen belül a Hén. 106-107 (ún. első függelék) írja le Noé születését. A konkrét latin töredék szövegét Montague Rhodes James adta ki (Cambridge 1893). Figyelembe véve a kortárs biblikus apokrif kutatás eredményeit (vö. Patrick P. O'Neill 1997; Martin McNamara, Leiden 2022; erről legújabban: Szuromi, FThC 2025), úgy tűnik, hogy a Hén. 106:1-18-at rövidített formában idéző latin szakasz, minden valószínűség szerint *florilegium gyűjteményből* származik (ennek fontos szerepe van a jelen kézirat keletkezési helyének és idejének meghatározásában) [foll. 79v-80r]; 7) *De vindictis magnis magnorum peccatorum*, amely egy rövid biblikus - ószövetségi - alapon álló érvelés arról, hogy minden bűn eredete az ember büszkesége (a felhozott példa Ádám, Káin, Lámek, az egyiptomi csapások, Jeruzsálem asszír ostromának története, valamint az északi országrész [Szamária] eleste). A bűnről szóló rövid biblikus okfejtés beleilleszkedik a koraközépkori angolszász - ír fegyelmi irodalmi hagyományba, amelyben domináns szerepet kapott az ószövetség szövegét felhasználó érvelés. Magának a konkrét műnek más előfordulását eddig nem ismerjük (foll. 80r-81v); 8) *Evangelium Nicodemi* (más néven: *Acta Pilati*) töredékes szövege, cím és *prefacio* nélkül, azonban az idézett fejezetek megegyeznek a Nikodémus evangéliumaként ismert mű (Kr.u. 4-5. századi apokrif) szövegével (a befejező, 27. fejezet nem teljes). A mű

számos nyelven maradt fenn, melyek közül nagy valószínűség szerint a görög az eredeti. Érdekessége, hogy teljes óangol (vö. 450 és 1100 között) verziója is létezik (teljes szövegét két korai 11. századi kézirat is megőrizte; részletesen: Zbigniew S. Izydorczyk, Tempe, AZ 1997) [foll. 82v-100v].

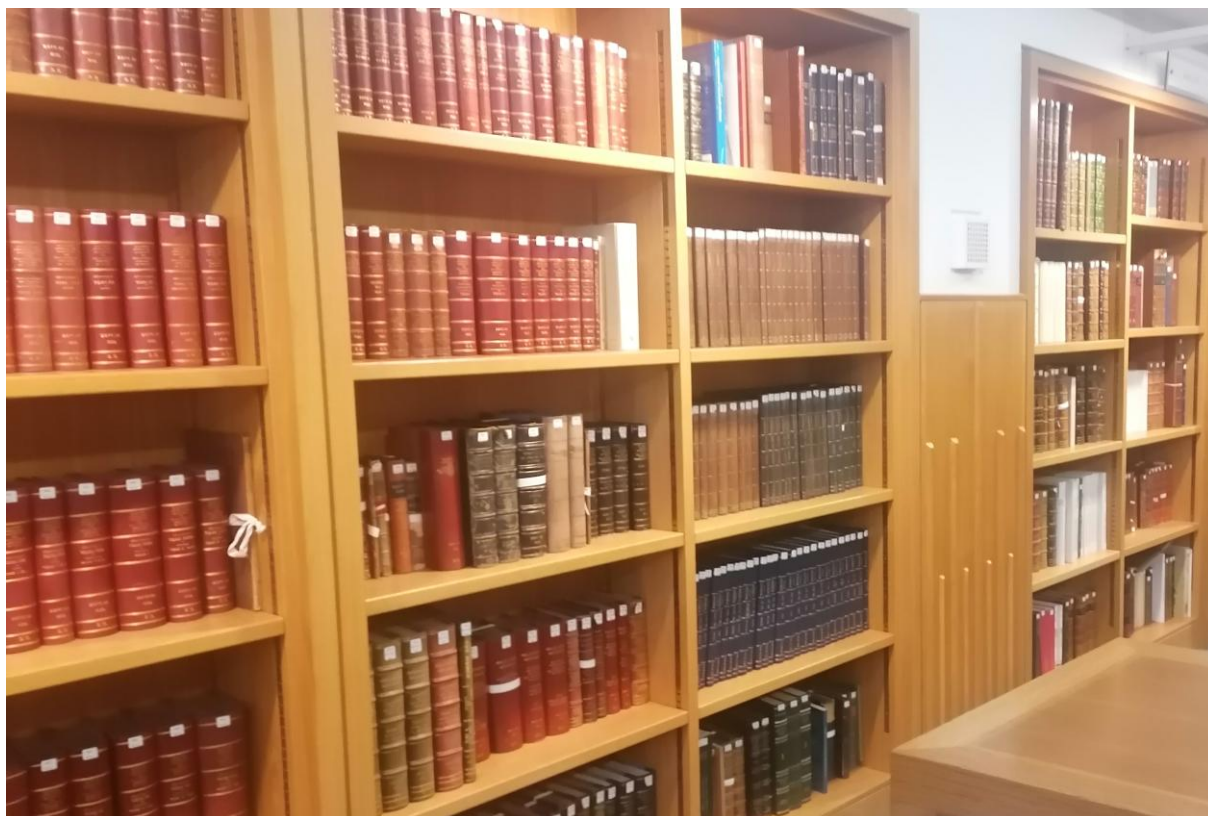

2. A kézirat lokalizációja és datálása

a. A vizsgált kézirat 100 fólióból áll, amelynek mérete 235x139 mm, és több mű, egyetlen szándék által vezetett utólagos összekapcsolásából született (vö. *colligatum*). Ez eredetileg hat önálló egységet jelenthet, amelynek tartalma – amint fent bemutatam – összesen nyolc művet tartalmaz. Az 1921-ben kiadott katalógus által keletkezési dátumként megjelölt 9. századot semmilyen belső érv nem indokolja, mivel az írásforma egyértelműen a 8. századot tükrözi (bár kétséggkívül a 9. században is alkalmazhatták). A kódexben szereplő művek 730 és 740 között íródtak, így ez jelenti az alsó határát a lehetséges datálásnak. Meghatározó a pergamen kidolgozottsága. Annak ellenére, hogy egyes esetekben lehet példát találni arra, hogy a Brit-szigeteken itáliai (torinói, milánói) pergament használtak fel egy kézirathoz, a 8.

században (pl. Lindisfarne). Azonban ebben az esetben bizonyos, hogy az alkalmazott pergamen kidolgozása, a mű másolása, végül pedig az összeállításuk ugyanazon a helyen történt, amely a világos belső evidenciák alapján kétségtelenül Jarrow (a Szt. Pálról nevezett monostor [később apátság] 681/682-ben kezdi el működését, mint társmonostora a Szt. Péterről nevezett Monkwearmouth-i monostornak).

b. A vizsgált kódex legelső, *Tractatus theologicus*-nak nevezett egysége különösen is jelentős, amely munkát ismeretlen szerző, ismeretlen műveként tüntette fel az 1921. évi katalógus. Ellenben, ha megvizsgáljuk a „Szentháromság nevében” kezdő szavakkal (*In nomine sanctae trinitatis*) induló szöveget, és figyelmet fordítunk arra az „oktatási-” vagy „műveltségi programra”, amit az „anonim” szerző „a kánon héberül, szabály görögül, méltányosság latinul” mondattal ad vissza, feltárhatjuk a szerző kilétét, sőt, a kézirat összeállításának eredetére vonatkozóan is támpontot kapunk. A szerző „praeceptor” nevezi magát, aki, „hosszú tanítás után”, „magyarázva a Szent Iratokat”, „történeti összefoglalójának befejeztével”, támpontot szeretne nyújtani az erényes élethez és a vezeklésekhez, a szerzetesi közösségen belül. A szerző azt is jelzi, hogy ehhez milyen témákat fog érinteni, mellyel felsorolja a vizsgált kéziratban található munkákat. Külön érdekessége ennek a „teológiai” bevezetőnek, hogy ebben a felsorolásban harmadikként a „vezeklésről” szóló rövid összegzésére hivatkozik”. A bevezetőben található támpontok kirajzolnak egy személyt, aki nagy valószínűség szerint maga Beda Venerabilis. Sőt, ezzel meghatározzák a kézirat összeállításának az idejét is: a Jarrow-ban keletkezett egyedüli történeti mű, a híres *Historia ecclesiastica gentis anglorum*, amelyet Beda 731-ben fejezett be. Beda 681/682-től tartózkodik Jarrow-ban, 703-ban szentelik pappá, amelytől kezdve oktat az apátságban (vö. *praeceptor*), de már 701-től folytat írói tevékenységet. Beda 735. május 26-án hal meg, írói munkásságát hagyományosan 701 és 734 közé helyezzük. Amennyiben a bevezetőben tényleg Beda Venerabilis ír a *colligatum* céljáról és összeállításáról, akkor a kódex tartalmi egysége 731 és 734 között íródhatott.

Összegzés

A British Library állományához tartozó kézirat, amelynek nevesített célja, hogy támpontokat nyújtson a szerzetesi közösségen belüli erényes élethez és vezekléshez, számos jelentős szemponttal gazdagítja a koraközépkori angol-szász monostorok életéről és műveltségéről kialakított képünket. A kéziratkutatásban óvatosan kell kezelni a konkrét szöveget lejegyző személynek a meghatározását. Ezt az alapelvet szem előtt tartva rögzíthető: 1) a *Tractatus theologicus*-nak nevezett egységből egy olyan személyt rekonstruálhatunk, aki mind helyben és időben, mind szerzetesi feladatkörben és alkotási tevékenységben Beda Venerabilis-re utal. A kéziratban hét kéz írását tudjuk azonosítani (a nyolc egységből egyedül a 6-ot és 7-et másolta azonos kéz). A bevezető viszont világosan utal a *colligatum* minden egységére, így az a *colligatum* összeállításához készülhetett; 2) a *De remediis peccatorum* című mű ezek szerint Jarrow-ban íródott, így nem lehet Ecgbert alkotása, amely ezzel – az utóbbi időben vitatott – Beda Venerabilis szerzőségét erősíti meg; 3) a Hénoch könyve 106:1-18-at rövidített formában idéző, *florilegium gyűjteményből* származó latin szakasról – más bizonyított alkotásai alapján – tudjuk, hogy Beda Venerabilis ismerte és használta. Az így előttünk álló szövegtenű tehát mindenképpen kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik, mind a Beda Venerabilis kutatás, a *paenitentiale*-k szerzősége, és a Jarrow-i Apátság 8. század első felében játszott szerepének a feltárása tekintetében.

Forrás és fotó: *International Canon Law History Research Center* (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München)

Megjelenik: évente ötször

Kiadó: INTERNATIONAL CANON LAW HISTORY RESEARCH CENTER (Budapest – Madrid – Pamplona – Las Palmas – Roma – Venezia – München) ©

Felelős szerkesztő: Szabolcs SZUROMI

Cím: International Canon Law History Rerearch Center

H–1053 Budapest, Veres Pálné u. 24 – Europe

email: iclhrc@ppke.hu